

גדר 'בכל הרואה' - תובנות חדשות

זאב ח' ארליך (ז' אבו)

גרסה ראשונה של מאמר זה ראתה אור בתוך: ז"ח ארליך (עורך), שומרון ובנימין, עפרה תשמ"ז, עמ' 107-113. בהרצאה ב'כנס שילה השני', שנערך בשילה בתמוז תשע"ג, נוספו תובנות חדשות - והן נכללות בגרסה המוצגת כאן.

מבוא

עיון במקורות חז"ל העיקריים העוסקים במשכן שילה, דיון בהם - ובעיקר חיפוש אחר הממצא בגבעות העוטרות את תל שילה - מביא למסקנות מעניינות, ונפרוס אותן בדברינו אלו. נקדים ונעיר הערה על דרכנו בחקר הסוגיה: זמן משכן שילה והממצאים הרלוונטיים לו שיידונו בגוף המאמר קודם למאה ה-11 לפסה"ג, בעוד המשניות - וודאי הסוגיות התלמודיות שיידונו בהמשך ואנו מתבססים עליהן - מאוחרות לו בהרבה. יתר על כן בתקופה שחלפה בין ימי המשכן בשילה ובין המקורות הנדונים במאמר אין בידינו רצף עדויות או ידיעות על המשכן או על שרידיו (מלבד "לְכֹוּ נָא אֶל מְקוֹמֵי אֲשֶׁר בְּשִׁילֹו", בירמיהו ז, יב; וראו עוד אזכור של שילה שם כו, ט). כיצד אפוא נוכל להצדיק את דרכנו, המשתמשת במקורות מאוחרים אלו להבנת הממצא בתל שילה? פתרון בעיה זו כפול: ראשית, יש להניח כי הייתה הקפדה מרבית על פרטי הפרטים הנוגעים למקדש-משכן ולענייני קודש; יש להניח כי הייתה שמרנות קיצונית ורתיעה מכל שינוי בתחום זה.

שנית, כיוון שבזמן שנשנו משניות אלו - ימי הבית השני או מעט אחר חורבנו - לא הייתה שום אקטואליות בהלכות הקשורות לשילה ולמשכן שבה אלא תיאור דברים בעלמא כניגוד למקדש בירושלים, הרי שאין סיבה שלא לקבל את עדות המקורות כפי שהם.

המקורות

משנה, זבחים יד, ד-ח:

עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות...

באו לשילה - נאסרו הבמות... קדשי קדשים נאכלין לפני מן הקלעים

קדשים קלים ומעשר שני - בכל הרואה...

באו לירושלים - נאסרו הבמות... קדשי קדשים נאכלים

לפנים מן הקלעים

קדשים קלים ומעשר שני - לפני מן החומה.

בבלי, זבחים קיח ע"ב:

תנא - רואה שאמרו -

כל שרואה ואין דבר מפסיק בינו לבינו אמר ליה ר' שמעון בן אליקום לר' אלעזר אסברא לי, כגון בי כנישתא דמעון.

אמר רב פפא - רואה שאמרו - לא שרואה כולו אלא אפילו מקצתו.

בעי רב פפא - עומד ורואה, יושב ואינו רואה - מאי?

בעי רב ירמיה - עומד על גבי הנחל ורואה,

[יושב] בתוך הנחל ואינו רואה - מאי?

משנה, מגילה א, יא:

אין בין שילה לירושלים אלא

שבשילה אוכלים קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה,

ובירושלים - לפני מן החומה,

וכאן וכאן קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים.

ירושלמי, מגילה א, יב:

רבי שמעון בן מיישא בעי קומה רבי לעזר

מהו הרואה - שילה, או שילה ומשכן שילה?

א"ל - שילה ומשכן שילה, כגון הדא בית מעון,

אלא שזה מפסיק וזה אינו מפסיק.

דיון

ממשנת זבחים (מקור א) וממשנת מגילה (מקור ג) נראה שסביב שילה היה תחום המוגדר שנקרא 'בכל הרואה', ובו היו נאכלים קדשים קלים ומעשר שני. תחום זה והגדרתו אינם מצוינים במשניות, אך נראה שיש הקבלה בין 'בכל הרואה' בשילה ובין 'לפנים מן החומה' בירושלים. מכאן אפשר אולי להסיק שדין אחד יהא לקרבן היוצא מחוץ לחומת ירושלים ולקרבן היוצא מחוץ ל'בכל הרואה' בשילה. הקרבן היוצא מחוץ לחומת ירושלים, אף על פי שחזר אחר כך אל תוך החומה - נפסל ואסור באכילה¹.

1. עיקר הסוגיה הוא בבבלי, מכות יט ע"ב-כ ע"א, וכן בהלכות פסולי המוקדשים לרמב"ם. ועיינו דיון רחב ומעמיק, כולל שיטות שונות בסוגיית שילה דווקא, בספר 'תורת הקודש' לרב מרדכי אילן, תל אביב תשכ"ט, ח"א ס"ו לו, וכן ח"ב ס"ב. תודתי לרב יהודה זולדן שהראני מקור זה.

איור 1: תל שילה ומקום המשכן במדרגה הצפונית (בשמאל התמונה) - מבט ממערב

בקצה התחום - 'רואה', אך היושב באותו המקום עצמו - 'אינו רואה'; או עומד על גבי הנחל ורואה - בתוך הנחל ואינו רואה. הסוגיה בבבלי מניחה בעיה זו ב'תיקו'.

1. מן האמור לעיל נראה להסיק את המסקנות האלה - מ'שילה ומשכן שילה' קיים רצף עד לקצה 'בכל הרואה'. רצף זה הוא רצף של הליכה שמקריבי הקרבנות בשילה הלכו בו עד קצה התחום. אילולא היה רצף כזה, היו הקרבנות נפסלים ב'ציאה' מחוץ לתחום.
2. מקום משכן שילה הוא במדרגה הצפונית של התל - מעט מנותק מן העיר ומעט נמוך ממנה - כמתחייב מן המקורות.⁴

4. כאן אנו הולכים בעקבות הצעתו הבלתי-מנומקת של צ' ווילסון בספרו 'ארץ יהודה' מלפני יותר ממאה שנה (מהדורת וילנאי, עמ' 100). אחריו ציטטוהו סוקרי ה-P.E.F. ב-1873 (S.W.P. Samaria), וילנה 1899, 367-369, p. 11), ואחריהם א"ש הרשברג, ארץ המזרח, וילנה 1899, עמ' 503-504. את הדברים הרצה לאחרונה במקוטע א"ז קאופמן (בכנס הארצי לתנ"ך של החברה לחקר המקרא בישראל, חול המועד פסח תשמ"א). אנו התוודענו לרעיון מפי הרב יואל בן-נון מעפרה לפני שנים רבות, בשבט תשל"ח, עם עליית היישוב שילה על הקרקע. מאמר מחודש בעניין זה פורסם בתוך: ז"ח ארליך (עורך), לפני אפרים ובנימין ומנשה, ירושלים תשמ"ה. עונת חפירות קצרה נערכה במקום, וראו ז' ייבין, "סיכום ראשוני", חדשות ארכיאולוגיות עז (תשמ"ב), עמ' 18-20. אמנם החרסים הקדומים ביותר שהעלה ייבין תוארכו למאה ה-8 או ה-7 לפנה"ס (ברזל 2), אך חפירה לא הגיעה עד סלע היסוד. בשנים 1981-1983 חפר בתל שילה ישראל פינקלשטיין; סיכום חפירותיו פורסם בקדמוניות 65 (תשמ"ד), עמ' 15-25, ושם בעמ' 25 יש התייחסות לזיהוי מקום המשכן. החופרים אינם מקבלים את הצעת הזיהוי במדרגה הצפונית, ומעדיפים לנסות ולהוות את מקום המשכן בראש התל (בעיקר משום ההשוואה למקדשים אליילים בני התקופה ברחבי המזרח, הנמצאים בראשי התלים), אך גם לדעתם "הבנייה המאוחרת האינטנסיבית מקטינה

ואם נקיש מכאן לעניינה של שילה - קרבן שיצא מחוץ ל'בכל הרואה', אף על פי שחזר אחר כך אל תוך התחום - נפסל ואסור באכילה.

מן הסוגיות בבבלי, זבחים (מקור ב) ובירושלמי, מגילה (מקור ד) עולות נקודות מספר:

1. מעצם הצגת השאלה, "רואה שאמרו שילה או שילה ומשכן שילה", נראה שיש להבין שלפני האמוראים ההם הייתה מסורת שמשכן שילה לא היה בתוך העיר עצמה אלא סמוך אליה, שהרי אם היה בתוך העיר לא היה מקום לשאלה זו.
2. מצורת השאלה, "שילה או שילה ומשכן שילה", נראה שהעיר שילה גבוהה יותר ממקום המשכן, שהרי אם היה המשכן בראש העיר או אף במקום גבוה מחוץ לעיר - הייתה השאלה: "הרואה שאמרו - משכן שילה או משכן שילה ושילה".²
3. הגדרת התחום 'בכל הרואה' היא מקום שרואים ממנו את שילה ואת משכן שילה בלא הפסק ביניהם, כמו שמבית מדרשם של רבי אלעזר ורבי שמעון תלמידו בטבריה רואים את בית הכנסת (בי כנישתא) של מעון, שמעל טבריה (אלא ששם יש הפסק בין בית הכנסת והעיר, ובשילה אסור שיהא הפסק בין העיר והמשכן).³
4. מדברי רב פפא ורבי ירמיה (מקור ב) נראה שקצה 'בכל הרואה' יכול להיות בנקודה בעייתית מאוד - העומד

2. טענת 'הקצר קודם', כפי שהביא והוכיח ש"י פרידמן, "כל הקצר קודם", לשוננו לה (תשל"א), עמ' 117-129, 192-206, אין מקומה כאן.

3. אולי כך יש להבין גם את דברי אשתורי הפרחי (כפתור ופרח, מהדורת לונץ, ירושלים תרנ"ז, עמ' רפז) ולא כדברי המפרשים על הדף.

מפה 1: תיאור תוואי גדר "בכל הרואה" סביב תל שילה

3. ציון קצה התחום הוא בעייתי מאוד ('עומד'-'יושב'; 'על גבי הנחל'-'בתוך הנחל').

נראה לנו שפרנסי שילה, בתקופה שהמשכן היה בה, הקפידו לציין את תחום 'בכל הרואה' בצורה ברורה וחד-משמעית שתמנע ממקריבי הקרבנות ומעולי הרגל את חשש היציאה מחוץ לתחום ופסילות הקרבן. הדרך המתאימה לציין קו גבול זה היא באמצעות בניית גדר אבן מסיבית שתקיף את שילה מכל עבריה, כאשר מן הגדר לכיוון שילה מותר לאכול קודשים קלים ומעשר שני, ואילו מן הגדר ולחוץ - אסור.

יצאנו לשטח לחפש גדר זו בהתבסס על השיקולים האלה:

1. מיקום הגדר צריך לאפשר הגעה אליה ברצף הליכה משילה.
2. מן הגדר יהיה אפשר לצפות אל העיר (תל שילה) ואל המשכן (המדרגה הצפונית) במבט אחד, בלא הפסק ביניהם.
3. על הגדר לפתור בעיות של 'עומד ורואה, יושב ואינו רואה' וכו'.

את הסיכויים לחשוף שם שרידים משמעותיים מתקופת הברזל א' "הצעת זיהוי זו אינה נראית לנו מכמה טעמים: (א) ניתוח המקורות (א רב ב'דיון) כפי שהובא לעיל סותר הצעה זו; (ב) יש להניח שהיה הבדל בין מקדשי ישראל למקדשי העמים בתקופה הנידונה, ובהחלט תיתכן האפשרות של מקום המשכן שלא בראש התל, בבחינת 'מעמקים קראתיך'; (ג) יש יסוד סביר להניח שהאתרים המקודשים לישראל, הן בתקופת האבות הן לאחר כיבוש הארץ, היו דווקא מחוץ לערים ולא בתוכן. ראו על כך נ' נאמן, "בית אל ובית און - לבעיית מקומם של אתרי הפולחן הקדומים בישראל", ציון נ (תשמ"ה), עמ' 15-25, אם כי אין הכרח לקבל את כל מסקנותיו. הערת המערכת: מאמרו של הרב יואל בן נון מובא בספר זה. בשנים האחרונות נערכו חפירות ב'משטח הצפוני'.

תיאור הממצא

קו הגדר (ראו מפה 1):

- **קטע א -** קיר בנוי בנייה יבשה מאבנים מקומיות, תוחם כרם צעיר על גבי כיפה, מעט חרסים בין האבנים. נשתמר לגובה של מטר אחד לערך. נראים בבירור שני הפנים של הקיר, וביניהם מילוי מאבנים קטנות יותר. קטע מן הקיר מתמשך לתוך הגיאיון שממערב, ונפסק בפתאומיות.
- **קטע ב -** אבנים מקומיות מונחות ברצף ויוצרות קו אחיד, המשמש מעין המשך לקטע א. קו הקטע סוגר את הגיאיון שממערב לקטע א. קטע ב בנוי בחלקו קטעי בנייה ברורה וחלקו אבנים עומדות ונפולות.
- **קטע ג -** קו בנייה יבשה מאבנים מקומיות, עולה במתינות (באזימוט 90°) לכיוון ראש הגבעה, בחלקו העליון תוחם מטע זיתים צעיר. בחלקו התחתון - משמש מדרגה חקלאית. נשתמר לגובה של 1-1.2 מ'.
- **קטע ד -** כמה קווי בנייה, ניכר באבנים גדולות בולטות לאורך קו השלוחה, מעל הגיאיון וחוסם אותו (אזימוט 170°). קשה לקבוע איזה מקווי הבנייה הוא המקורי, אך ברור שאין הוא משמש מדרגה חקלאית ואף לא היה כזה בעבר.
- **קטע ה -** קו בנייה יבשה מאבנים מקומיות, אינו תוחם שטחי עיבוד. בחלק מקטע זה כמה קווי בנייה מאבנים גדולות יותר.
- **קטע ו -** בקטע זה כמה קווי בנייה, אך קשה לקבוע איזה מהם הא הקו המקורי הקשור לענייננו:
- **11 -** גדר מזרחית של מטע זיתים; רק בחלקה התחתון יש קו ראייה לתל שילה.

איור 2: גדר "בכל הרואה" - קטע א

איור 3: גדר "בכל הרואה" - קטע ב

- **21 -** קו בנייה מעט ממזרח לקטע 11; מתאים לכל אורכו אך תוחם שטחים מעובדים ונפסק בפתאומיות עם סיום השטח המעובד.
- **31 -** בהמשך קטע 11, כלפי ראש הגבעה (נ"ג 804). נראה שקטע זה ממוקם כחמישה מ' ממערב לקו המתאים; אין ממנו קו ראייה.
- **קטע ז -** קו בנייה מאבנים מקומיות גדולות במיוחד; כשתי מדרגות מתחת לקו התוחם של הפסגה.
- **קטע ח -** קו בנייה יבשה מאבנים מקומיות, טיפס על הגבעה המרכזית של שילה המתחדשת; שרד ממנו קטע קצר בחצר אחד הבתים.

איור 4: גדר "בכל הרואה" - קטע ו'1 וקטע ו'3

בחרסים שנלקטו לאורך הגדר שתי קבוצות חרסים: בקבוצה א היו חרסים שנלקטו 'מן הגדר ולפנים', כלומר מן הגדר לכיוון תל שילה. החרסים בקבוצה ב היו חרסים שנלקטו 'מן הגדר ולחוץ', כלומר מכיוון הגדר ותל שילה - החוצה. כל החרסים שנלקטו בקבוצה א היו מתקופת ההתנחלות ועד ימי המלוכה (תקופת הברזל 1), החרסים בקבוצה ב היו חרסים מתקופות מגוונות, וגם הם היו קשים לזיהוי ולתיארוך. החרסים שנלקטו מקטע א היו בלתי-ניתנים לזיהוי; מעט חרסים מקטע ב תוארכו לשלהי תקופת המלוכה (ברזל 2); חרסים מקטע ג תוארכו לתקופת ההתנחלות (ברזל 1).

נראה אפוא שקיומה של 'גדר בכל הרואה' הוא עובדה קיימת, אך עדיין נותרו ארבע נקודות חשובות שיש לקוות כי ייבדקו וייחקרו בעתיד הקרוב כדי להוסיף על מסקנותינו ואולי אף לשנותן:

- א. מהו מהלכו המדויק של קו גדר זה?
- ב. האם היו קווי גדר נוספים על הגבעות המרוחקות יותר, מעבר ל'שטחים המתים' (להלן)?
- ג. מהות המבנים הסמוכים לקו הגדר.
- ד. יש לערוך בדיקה ארכאולוגית הכוללת סקר וחפירת חתכים לאורך כל מהלך הגדר.

מבנים ומתקנים

שרידי שלושה מבנים נמצאו מדרום לקטע ג; בכל מבנה שלושה קירות (עד גובה שלושה נדבכים) בצורת ח"ת, הפתוחה לכיוון קו הגדר. אורך הקירות 3x3 מ' לערך; אין מהם קו ראייה לתל שילה.

בסיס מבנה עגול, כ-2.5 מ' קוטרו, נמצא מצפון לקטע ד - יש ממנו קו ראייה לתל שילה.

בסיס מבנה מרובע (4x3 מ' לערך) נתגלה ממזרח לקטע 31. על אחת מפינותיו אבן גדולה ובה ספלול עם שרידי פיח וחזזיות; גם ממבנה זה יש קו ראייה לתל שילה.

נוסף על אלו נתגלו שתי גתות קטנות, האחת ממערב לקטע ה והאחרת מדרום לקטע ז.

ממצא חרסים⁵:

5. את החרסים בדק בעבורנו פרופ' ישראל פינקלשטיין, ותודתנו נתונה לו. פינקלשטיין מסתייג הסתייגות כללית מתיארוך גדרות ומתקנים על פי חרסים שנלקטו על פני השטח, שכן גם בחפירה מסודרת תיארוך גדרות וכי"ב הוא בעייתי. פינקלשטיין אינו מסכים אתנו בשתי נקודות עקרוניות: האחת - כפי שצוין לעיל - המקורות התלמודיים מאוחרים לזמן קיום משכן שילה, מה גם שאין רצף עדויות לאורך התקופה, ועל כן לדעתו ספק אם אפשר ללמוד מן המאוחר על המוקדם. הנקודה העקרונית האחרת היא שמקום המשכן מתאים יותר לדעתו להיות בראש התל ולא במדרגה הצפונית.

איור 5: תל שילה ומקום המשכן במדרגה הצפונית - מבט ממזרח

זה: האם מותר לאכול שם קודשים? מצד אחד המקום נמצא בשטח שבהגדרת 'בכל הרואה', אך מצד אחר אולי בבית קברות אסור לאכול קודשים?! גם שאלה זו לא הוכרעה.

הדיון על שילה בטבריה בתקופה מאוחרת

'בכל הרואה' פירושו ראייה בעיניים; שלא יהיה דבר המפסיק בין האדם ובין המשכן והעיר שילה. בגמרא מסופר: "אמר ליה רבי שמעון בן אליקום לר' אלעזר: אסברא לך, כגון בי כנישתא דמעון" (בבלי, זבחים קיח ע"ב). ככל הנראה יש לקבל את גרסת בעל ה'שיטה מקובצת' הגורס כאן: "אמר ליה ר' שמעון בן אליקום לר' אלעזר אסברא לי, כגון בי כנישתא דמעון", כלומר רבי שמעון בן אליקום, התלמיד, מבקש מרבי אלעזר, הרב, שיסביר לו ("אסברא לי"). המילים "כגון בי כנישתא דמעון" הן כבר דברי התשובה-ההסבר של הרב לתלמידו. הדברים מתבררים לפי הסיפור המקביל בתלמוד הירושלמי: "רבי שמעון בר מיישא בעא קומי רבי לעזר: מהו הרואה שילה או שילה ומשכן שילה? אמר ליה: שילה ומשכן שילה, כגון הדא בית מעון, אלא שזה מפסיק וזה אינו מפסיק" (ירושלמי, מגילה א, יב). כאן הדברים ברורים: המילים

'שטחים מתים'

מה דינם של 'שטחים מתים'? בהמשך הסוגיה בגמרא במסכת זבחים מובאת שאלה: "בעי ר' ירמיה: עומד על גבי הנחל ורואה, בתוך הנחל ואינו רואה, מאי? תיקו". הסוגיה עוסקת בשטח שרואים ממנו את שילה (ונסמנו כשטח א), ובשטח נוסף, מרוחק ממנו (שנסמנו כשטח ב), שגם ממנו רואים את שילה אבל יש ביניהם עמק שאי-אפשר לראות ממנו את העיר או את המשכן. האם אפשר לאכול קודשים בשטח ב אף על פי שתוך כדי ההליכה לשם נאלץ ההולך לרדת לעמק שלא הייתה אפשרות לראות ממנו את העיר ואת המשכן? האמוראים הותירו שאלה זו ב'תיקו'. סביב שילה אפשר למצוא שטחים רבים המתאימים להגדרה זו ומשמשים מקום טוב לדיון בשאלה.

מערות קבורה

מראש תל שילה אפשר לראות את בית העלמין של שילה הקדומה - מערות קבורה מתקופת הבית השני (ואולי אף קודם לכן) ואילך: ארבע מערות חצובות בסלע מצפון לשביל המוליך לקריות ולג'לוד, וקרוב ל-20 מערות חצובות מדרום לו.⁶ השאלה היא מה דין שטח בית עלמין

6. ראו א' קליין, "היישוב היהודי בתקופת הבית השני בפלך עקרבה - הנדבך הארכיאולוגי", בתוך: י' אשל (עורך) מחקרי יהודה ושומרון

יח (תשס"ט), עמ' 177-200, המובא בספר זה.

קו 'בכל הרואה' גם בירושלים - 'צופים'

אמנם בירושלים אין דין 'בכל הרואה' - הוא קיים רק בשילה. מקבילתו בירושלים היא חומת העיר, שכן ראינו כי קודשים קלים נאכלים לפנים מן החומה. ואולם גם בירושלים, סביב-סביב, יש קו כמו 'בכל הרואה', אם כי לא לעניין קרבנות ואכילתם. קו זה נקרא בירושלים 'צופים'.⁸ נאמר במשנה: "מי שיצא מירושלם ונזכר שיש בידו בשר קודש, אם עבר צופים שורפו במקומו" (משנה, פסחים ג, ח), ובעניין זה נאמר בתוספתא המקבילה: "אי זה 'צופה' - הרואה ואינו מפסיק", כלומר יש קו שעד אליו אפשר להתרחק מירושלים לכל כיוון.

במקור אחד אנחנו רואים את קו 'צופים' מכיוון מזרח: "לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. אמר רב יהודה אמר רב: לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים, וברואה" (בבלי, ברכות סא ע"ב). לפי הגמרא יש מקום הנקרא 'צופים' ממזרח לעיר, ויש שם חלוקה - ממנו פנימה וממנו החוצה.

במדרש מסופר על דרכם של אברהם ויצחק אל העקדה: "ביום השלישי הגיעו לצופים וראו כבוד השכינה עומד" (ילקוט שמעוני וירא, רמז צט). אברהם וחבורתו הגיעו מכיוון דרום, מחברון או מבאר שבע, ועל כן 'צופים' הנזכר כאן נמצא בכיוון דרום.

"כשכבש אלכסנדרוס מוקדון את עזה, מיהר לעלות על ירושלים העיר [...] וכששמע (הכהן הגדול) שהוא לא רחוק מן העיר, יצא עם הכהנים והמון אזרחים וערך את קבלת הפנים [...] במקום אחד הקרוי צופים" (יוסף בן מתתיהו, קדמוניות יא, ח, ד-ה, 321-326). בהמשך מסביר בן מתתיהו שהמקום נקרא כך מפני שאפשר לראות ממנו את ירושלים ואת המקדש. אלכסנדר מוקדון הגיע מעזה, מן המערב, ודומה שנוכל להסיק מכאן על מיקום 'צופים' ממערב לעיר.

במקור נוסף נזכר 'צופים' מצפון לירושלים: "יצא הקיסר משם והגיע לפנות בוקר אל המקום הנקרא 'צופים', אשר שם מתגלה העיר לעיני רואים, ובית המקדש מופיע בכל גדולתו, ולכן נקראה בצדק הרמה הסמוכה לעיר מצפון בשם צופים" (מלחמת ה, ב, ג 67-68).

התמונה המתקבלת היא שיש בירושלים קו המקיף את העיר ואת הר הבית סביב-סביב: ממזרח, מדרום, ממערב ומצפון. קו זה, שמקבילו בשילה הוא גדר 'בכל הרואה', נקרא בירושלים 'צופים'.

"כגון [הדא/בי כנישתא ד]מעון" הם כבר דברי התשובה-ההסבר של הרב.

מפתיע לגלות שמקום התרחשות הדיון הוא בטבריה של המאה השלישית לספה"ג,⁷ יותר מאלף שנים לאחר חורבן המשכן בשילה, ולאחר חורבן בית המקדש הראשון והשני גם יחד! בטבריה, לא בשילה ולא בירושלים, בזמן שאין כל רלוונטיות לדיון, עוסקים תלמידי חכמים אלו בסוגיות של קודשים בשילה!

בין שילה לירושלים

הפסוק בתהלים זועק: "וַיֵּטֶשׂ מִשְׁפַּן שְׁלוֹ אֹהֶל שֶׁן בְּאֶדָם" (תהלים עח, ט). התמונה המצטיירת כאן היא מקוטבת: עם חורבן שילה אין היא רלוונטית עוד, וירושלים תופסת את מקומה באופן מוחלט. יש בכך מן האמת, אך המצב מורכב יותר, ונראה זאת בכמה נקודות. דוגמה אחת היא המשנה דלעיל, "אין בין שילה לירושלים..." (מגילה א, יא). מעצם ההשוואה נוכל להסיק שיש קשר בין שילה לירושלים למרות השינויים שעברו עליהן ולמרות המצב השונה בשני המקומות.

"ירוּשָׁלַם הָרִים סְבִיב לָהּ" (תהלים קכה, ב) - כל העומד על תל שילה ומביט לכל הכיוונים רואה שגם שילה - הרים סביב לה. האומר 'ירושלים הרים סביב לה' מאשר למעשה את הדמיון שבין ירושלים לשילה. גם לפסוק "הָרֵי צִיּוֹן יִרְפְּתֵי צִפּוֹן" (שם מח, ג), האמור במיקום הר הבית מצפון לעיר ירושלים, יש רקע דומה בשילה, אלא שבשילה יורדים אל מקום המשכן ואילו בירושלים עולים אל מקום המקדש.

7. רבי אלעזר הוא רבי אלעזר בן פדת, אמוראי ארץ ישראל בן הדור השני, מחליפו של רבי יוחנן בראש הישיבה בטבריה. רבי שמעון בן אליקים הוא תלמידו (תלמיד-חבר) של ר' אלעזר, בן הדור השלישי של אמוראי ארץ ישראל. רבי שמעון בן מיישא ידוע כתלמידו של רבי אלעזר רק ממקור זה. רבי שמעון בן אליקים, הנזכר כאן בגמרא, איננו רבי שמעון בן אליקים שאנחנו מכירים מן המאה השנייה לספירה, בן דורם של התנאים רבי שמעון ורבי יהודה. כיוון שזהו שם ייחודי שאנחנו מוצאים מעט פעמים, ייתכן שהוא אחד מצאצאיו, שלאחר החורבן או לאחר מרד בר כוכבא עבר לטבריה, ובמבט לאחור הוא עוסק בענייני המשכן בשילה. החכם האחר שהזכרנו, רבי שמעון בן מיישא, הוא קרוב לוודאי צאצא של רבי יהושע בן לוי. אנחנו מכירים את רבי מיישא בן בנו של רבי יהושע בן לוי; הוא מביא שמועה אחת מתוך שש שמועות בשם 'קהלא קדישא בירושלים' (וראו דברי ש' ספרא, 'קהלא קדישא דבירושלים', בתוך: ארץ ישראל וחכמה בתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים, 1983, עמ' 43-56). ייתכן שגם החכם הזה עבר מירושלים לטבריה, וגם הוא עוסק בענייני שילה.

8. לעניין השינוי בזיהוי מקומו של 'צופים' ר'הר הצופים' ראו א' גרוסברג, "מקומו של הר הצופים ההיסטורי ותהליך זיהוי החדש במקומו הנוכחי", בתוך: מ' ביליג (עורכת), מחקרי יהודה ושומרון כג (תשע"ד), עמ' 185-220.

צילום אוויר שילה הקדומה בשלג, תשע"ד

סיכום

רעיונית יותר: להדגיש את מרכזיות המשכן בכלל ואת מיקומו בשילה דווקא בפרט. תיחומו, ולו בגדר סמלית שאיננה גבוהה אלא רק 'גדר תוחמת', יש בה משום 'גדר מדגישה' ההופכת את הנמצא בה למודגש, לחשוב, לייחודי ולמחייב.

נראה שאפשר להצביע בשטח הסובב את שילה על קיום גדר התוחמת את תחום 'בכל הרואה'. קו הגדר בקטע א-ה וכן קטע ח הם ודאיים, אך קטע ו-ז מוטלים בספק. חלק מן הקטעים הוקם על קצה גבול קו הראייה מן העיר והמשכן, כך שלעומד מחוץ לגדר יש אפשרות לראות, אך היושב באותו המקום ממש - אינו רואה. בתוך תחום הגדר - בין עומד בין יושב - רואה. חלק אחר מן הקטעים הוקם מעט פנימה, כלומר לכיוון שילה, אולי כדי 'להרחיק את האדם מן העברה' או מסיבות מקומיות. לגדר 'בכל הרואה' סביב שילה, שקיומה הוכח ונמצא לו ממצאים בשטח, היו אל נכון שתי מטרות עיקריות: המטרה העיקרית והראשית, החשובה ביותר, הייתה טכנית בעיקרה: למנוע אכילת קודשים, קרבנות קלים, מחוץ לתחום המותר. יש לזכור שהעולם כולו היה אז 'עולם דתי', ועניינים מעין אלו עמדו בראש סולם החשיבות בכל מקום. המטרה האחרת, כך נראה לנו להציע, הייתה רוחנית-